

TARDENOAZIANUL DIN SUD-ESTUL ROMÂNIEI ȘI UNELE CONSIDERAȚII ASUPRA PERIOADEI CUPRINSE ÎNTRE SFÎRȘITUL PALEOLITICULUI ȘI ÎNCEPUTURILE NEOLITICULUI ÎN ACEASTĂ REGIUNE

DE

ALEXANDRU PĂUNESCU

Cercetările din ultima vreme au dovedit că teritoriul Dobrogei și estul Munteniei au fost locuite înainte de pătrunderea, din diferite direcții, în această regiune, a purtătorilor culturilor neolitice de tip Starčevo-Criș, ceramică liniară cu capete de note muzicale și Hamangia, de către populații de vânători și culegători epipaleolitici tîrzii sau mezolitici, aparținînd culturii tardenoaziene.

Pînă în prezent au fost identificate, atît prin săpături mai extinse sau mici sondaje, cît și prin cercetări perieghetice, un număr de opt asemenea așezări, dintre care cinci în Dobrogea și trei în est-nord-estul Munteniei.

În cele ce urmează, vom căuta ca, în prima parte a articolului, să prezentăm poziția, stratigrafia și conținutul cultural al fiecărei așezări, urmînd ca în cea de-a doua parte să ne străduim să aruncăm o privire asupra evoluției vieții umane din zona la care ne referim, în perioada cuprinsă între sfîrșitul paleoliticului și momentul sosirii primelor populații neolitice.

DOBROGEA

1. „*În Bugeac la vii sub Dealul Crăcanele*” — satul Garvăn (com. Jijila, jud. Tulcea)

Punctul se află la circa 1—1,5 km vest-sud-vest de cunoscuta cetate romano-bizantină Dinogetia, mai precis la poalele pantei de sud-sud-vest a Dealului Crăcanele, mărginită de balta Jijilei și la aproximativ 0,5 km vest de așezarea hallstattiană timpurie din punctul „Mlăjitu Florilor”. De pe un sol nisipos, din preajma bălții amintite, s-au cules prin cercetări perieghetice de către Eugen Comșa¹ în anii 1951—1952 și de către noi în primăvara acestui an un număr de circa 100 piese microlitice de silex. Materialul litic a fost cules de pe o suprafață de aproximativ 400—500 m². În afara obiectelor de piatră de aici s-au recoltat fragmente ceramice din diverse epoci, cum ar fi amfore romane, vase

¹ Eugen Comșa, SCIV, 4, 1953, 3—4, p. 750—751 ; îi mulțumim și pe această cale pentru amabilitatea de a ne fi pus la dispoziție spre studiu materialul litic descoperit.

prefeudale și feudale. Nu au fost însă descoperite resturi de locuire aparținând culturilor neeneolitice.

Piese de silex, de bună calitate (îndeosebi de culoare maroniu-gălbui, roșcată și mai rar vineție-cenușie sau alburie)² se pot grupa astfel:

a) Material tipic: gratoar simplu pe așchie, așchie subțire denticulată, așchie subțire retușată, străpungător pe lamelă retușată, corp de lamelă cu retușe parțiale regulate, corp de lamelă cu retușe regulate continue, două lamele cu retușe foarte scurte semiabrupte (tip *bordée*), lamelă spartă deasupra unei scobituri (*coche*), lamelă fragmentară cu trunchiere oblică, vîrf fragmentar cu retușe unilaterale (amintind forma de microgravette) și un trapez asimetric scurt (fig. 1/1—5).

b) Material atipic (brut): 2 nuclee informe (epuizate), un capac de nucleu, 16 lamele neretușate (întregi sau extremități distale proximale, corpuri de lamelă), 5 așchii; în rest, spărturi, unele din ele foarte mici, avînd o lungime cuprinsă între 0,5—1 cm.

Dealtfel, dimensiunile întregului material îl constituie piesele zise pigmee, lungi pînă la 2 cm; numai cîteva depășesc cu puțin această dimensiune.

2. „La Grădină” (com. Tîrgușor jud. Constanța)

Așezarea este situată la circa 1,5—1,7 km est de satul Tîrgușor și la aproximativ 0,7 km sud-est de gara Tîrgușor, pe un bot de deal destul de plat, aflat pe partea stîngă a văii Vistorna. Descoperită și cercetată (prin sondaje) de către cercetătorii P. Samson și C. Rădulescu³, în anii 1968—1976, stațiunea tardenoaziană are o suprafață de circa 1 000 m². S-a observat că cele mai multe piese se găsesc concentrate pe unele mici suprafețe (probabil colibe), distanțate între ele. Din punct de vedere stratigrafic, nivelul de locuire tardenoaziană, situat într-o depunere cenușie-gălbui de sub orizontul negru al solului actual, este suprapus în unele zone de resturi de locuire aparținînd culturii Hamangia⁴.

Materialul litic recoltat este foarte bogat, el constînd din piese de silex (îndeosebi de culoare maronie, maronie-gălbui și mai rar cenușie-vineție) microlitice. În general, ca tipuri de unelte se disting: gratoare pe vîrf de lamă scurtă, gratoare simple pe așchie, gratoare pe așchie retușată, gratoare unghiforme, lame și lamele cu scobitură unică, lamele cu trunchiere concavă sau oblică, lamele cu retușe totale regulate (continue) etc. În afara acestor tipuri, ar mai fi de menționat și un microburin pe lamelă strîmtă (fig. 4/12—20). Materialul nefinisat (brut) constă dintr-o mare cantitate de resturi de prelucrare (spărturi care nu depășesc cîteva milimetri, așchii simple sau de descojire), precum și din lame și lamele neretușate, nuclee informe sau piramidale etc.

² S-au găsit și trei piese de silex calcinate.

³ Informații P. Samson și C. Rădulescu, cărora le aducem mulțumirile noastre.

⁴ Nu este exclus ca și în punctul „Urs”, aflat pe teritoriul aceleiași comune, Tîrgușor, unde s-au descoperit piese de silex, în bună parte microlitice și fragmente ceramice de tip Hamangia (faza Golovița), să existe zone în care s-ar putea identifica un orizont cultural tardenoazian.

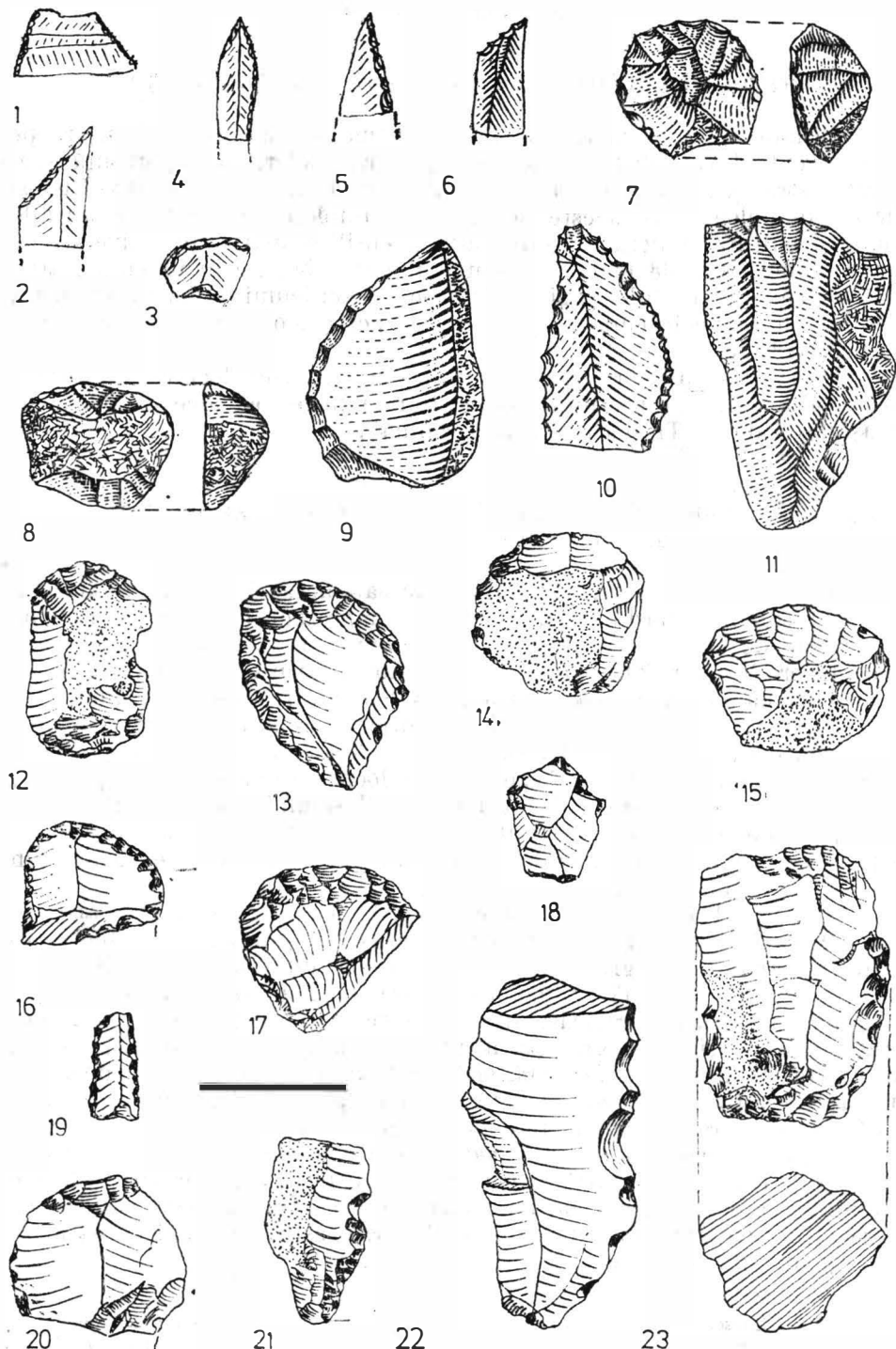

Fig. 1. Piese de silex microlitice tardenoaziene: 1—5 Garvăn-Jijila; 6—11 Straja-Cumpăna; 12—23 Albești. 1 trapez; 2, 6 lamele trunchiate; 3, 7, 8, 12—17, 20 gratoare; 4, 5 fragment virf cu rețușe; 9 racloar; 10 așchie rețușată; 11, 23 nuclee; 18 așchie subțire denticulată; 19 lamelă cu rețușe continui; 21 lamă cu scobituri; 22 așchie grosă denticulată.

3. Peștera „La Adam” (com. Tîrgușor, jud. Constanța)

Situată la aproximativ 3 km sud-sud-est de gara Tîrgușor, pe malul drept al văii Vistorna, această peșteră a oferit o importantă succesiune stratigrafică, ale cărei depozite încep din glaciațiunea Riss și sfîrșesc în holocen. În aceste depozite de umplere care conțin resturi de faună și cultură materială, s-au putut identifica mai multe niveluri de locuire (unele din ele mai mult sau mai puțin bogate în inventar) atribuite de către C. Rădulescu și P. Samson paleoliticului mijlociu, superior, mezoliticului, neoliticului aceric și postpaleoliticului (Hamangia, Gumelnița⁵ etc.).

După descoperitori, materialul litic aparținînd locuirii mezolitice este relativ sărac și prezintă similitudini tehnico-tipologice cu cel găsit în așezarea de la Tîrgușor — „La Grădină”.

4. „La Stănișor” sau „La lac la Stănișor” — satul Straja (com. Cumpăna, jud. Constanța)

Aflată la circa 1 km est-sud-est de sat, această așezare se întinde pe versantul nord-nord-estic al unei văi, în prezent umplută cu apă pe o porțiune de cîteva sute de metri. Așa cum s-a mai arătat⁶, pe baza cercetărilor de suprafață, precum și a unor restrînse sondeaje, stațiunea tardenoaziană de la Straja pare a avea o suprafață de circa 4 000 m². S-a observat, totodată, că materialul litic se afla concentrat pe mici suprafețe, distanțate între ele, ceea ce ne îngăduie să vorbim de prezența unor sălășe (colibe). Stratigrafic, nivelul de locuire se găsește în depunerea neagră-măzăroasă de sub orizontul negru al solului actual. Din această din urmă depunere s-au adunat cîteva fragmente ceramice destul de atipice aparținînd epocii metalelor, precum și rare fragmente datînd din epoca romano-bizantină.

Inventarul litic adunat cuprinde 25 piese tipice și 125 atipice.

a) Material tipic : gratoar simplu pe așchie, gratoar pe așchie retușată, gratoar circular, gratoar divers pe așchie (dublu), trei așchii groase (una denticulată și două cu scobitură), așchie groasă retușată (cu rețușe pe fața ventrală), trei racloare simple convexe (două pe așchie, din care unul putea folosi și ca gratoar, altul pe lamă), piesă apropiată tipului *tarauđs* (asemănătoare străpungătorului gros, cu o extremitate degajată prin rețușe), burin diedru nucleiform, două piese tocite (tip *émoussée*), lamă fragmentară cu trunchiere concavă, cuțit tip *à dos* natural cu rețușe fine pe tăiș, lamelă tip *à bord abattu* arcuită, două lamele cu scobitură (*coche*) unică, lamelă spartă deasupra unei scobituri, lamelă spartă într-o scobitură, lamelă spartă cu trunchiere oblică, trapez *rectangle*, lamelă cu scobituri (*coches*) multiple unilaterale. La acestea s-ar mai putea menționa și un microburin distal pe lamelă (fig. 1/6—11).

⁵ C. Rădulescu și P. Samson, Zeitschrift für Tierzüchtung und Züchtungsbiologie, 76, 2—3, Januar 1962, p. 282—320 ; P. Samson, Études sur le Quaternaire dans le monde, în VIIIe Congrès INQA, Paris, 1969, Paris, 1971, p. 629—636.

⁶ Al. Păunescu, SCIVA, 29, 1978, 2, p. 277—272. Cercetări de teren, 1978—1979, efectuate de autor.

b) Material atipic (brut): 4 nuclee unipolare, 2 nuclee piramidale, 2 nuclee prismatice, 10 nuclee informe, 5 lame fragmentare (una utilizată), 24 lamele (întregi sau extremități distale, proximale, corpuri de lamelă, din care șase utilizate), 43 așchii simple sau de descojire (din care două utilizate), restul pieselor formându-l spărturile foarte mici și cițiva bulgărași de silex spărți.

Materia primă constă, îndeosebi, dintr-un silex de culoare maronie-gălbuie și mai rar vineție sau alburie, unele piese prezentînd o patină alburie-albăstruie. S-au găsit și două piese calcinate.

Ca mărime, mai toate obiectele sînt microlitice, ele înscriindu-se între 1 — 4 cm lungime (unele nedepășind 2 cm), excepție făcînd doar cîteva piese care ating 5 cm lungime.

5. „La Cetate” sau „Dealul Cetății” (com. Albești, jud. Constanța)

Această așezare este situată la aproximativ 1 — 1,5 km vest-sud-vest de sat, pe partea est-nord-estică a „Dealului Cetății”, care se ridică cu circa 20—25 m față de firul văii. Ea se află la aproape 0,2 km est de cunoscuta cetate traco-getică din secolele IV—I î.e.n. După răspîndirea materialului litic cules recent de la suprafață, stațiunea pare a avea o întindere de aproximativ 5 000 m².

Printr-un mic sondaj executat, s-a putut stabili următoarea succesiune stratigrafică: a) orizontul negru al solului actual, gros de circa 0,20 m; b) depunere neagră-brună, groasă de circa 0,10—0,15 m; c) depunere cenușie-brună, groasă de 0,10 m; d) depunere gălbuie-cenușie, groasă de aproximativ 0,10 m; sub adîncimea de 0,70—0,75 m nu s-a mai săpat. Este de remarcat că nivelul cu obiecte litice se situează, ca și la Straja, în depunerea neagră măzaroasă, care în cea mai mare parte a fost deranjată de lucrările agricole. Amintim că în orizontul negru s-au găsit fragmente ceramice din secolele IV—I î.e.n., dar nici un fragment ceramic aparținînd culturilor neoneolitice.

Inventarul litic de care dispunem conține 27 piese tipice și 130 atipice.

a) Material tipic: gratoar pe vîrf de lamă lungă, gratoar spart prin flexiune (*raccourci*), 3 gratoare simple pe așchie, 4 gratoare pe așchie retușată, gratoar unghiform (pe așchie plată), gratoar divers pe așchie (dublu cu retușe groase abrupte pe laturile lungi și burin de unghi la un capăt), 2 așchii groase (una cu scobitură și alta denticulată), 2 așchii subțiri (una denticulată și alta cu scobitură), așchie groasă retușată, așchie subțire trunchiată, piesă cu tăișul tocit (tip *émoussée*), piesă tip *esquillée*, 2 lamele (corpuri de lamele) cu retușe continui regulate, lamelă cu trunchiere oblică, 3 lame cu scobituri (*coches*) multiple unilaterale, 2 lamele cu scobituri multiple unilaterale (fig. 1/12—23).

b) Material atipic (brut): 2 nuclee prismatice, 2 nuclee piramidale fragmentare, 1 nucleu cu desprinderi încrucișate, 3 nuclee informe, 10 lame fragmentare (două utilizate), 19 lamele (extremități și corpuri de lamele, din care 5 utilizate), 15 așchii (din care opt utilizate), restul pieselor fiind reprezentat de spărturi foarte mărunte și cițiva bulgări de silex spărți.

Ca materie primă se folosea îndeosebi silexul de culoare maronie, gălbuie, maronie-brună și mai rar vineție, neagră-vineție, alburie, roșcată, unele piese prezentînd o patină mai mult sau mai puțin pronunțată albăstruie sau albă. Dintre toate aceste piese, 13 sînt calcinate.

În ceea ce privește dimensiunile, s-a putut constata, ca și în celelalte așezări, că aproape întregul material este microlitic, unele piese avînd o lungime pînă la 2 cm (pigmei); doar două piese (un gratoar dublu pe așchiere și unul pe lamă au o lungime de 6,2 cm și respectiv 7 cm.

De asemenea, trebuie să relevăm că pentru această așezare dispunem de analize palinologice care au fost efectuate de cercetătoarea Ștefana Roman. Astfel, analiza palinologică a profilului menționat (gros de 0,70 m) arată o vegetație de silvostepă asemănătoare cu cea actuală, fiind determinată de un climat temperat cu nuanțe continentale. În ceea ce privește nivelul de locuire tardenoaziană, se observă o diminuare a conținutului polinic, în linii mari fiind prezente aceleași elemente din depunerea subiacentă (sterilă arheologic, cuprinsă între 0,40—0,70 m) și anume: *Pinus*, *Picea*, *Quercus*, *Tilia*, *Juglans*, *Carpinus*, rari spori de ferigă, iar plantele ierbacee (*Compositae*, *Dipsacaceae*, rar *Cerealia*) sînt net dominate de elementul arboricol.

MUNTENIA

În partea de est și îndeosebi în est-nord-estul Munteniei s-au descoperit pînă în prezent doar trei așezări tardenoaziene.

1. Poiana Roman (com. Lapoș, jud. Prahova).

Situată într-o regiune de dealuri, așezarea de la Lapoș se află la sud de sat, pe valea Nișcovului (cunoscut și sub denumirea de Pîrîul Sării), pe o platformă ondulată a unui deal, la altitudinea de 340 m (cu circa 80 m față de actualul nivel al văii). Poziția dominantă a așezării, izvoarele bogate, depozitele de sare, depozitele naturale cu materie primă (silex, gresie, cuarțit etc.), probabil vînat abundent, toate acestea au creat condiții optime de locuire a omului pe o perioadă destul de lungă de timp.

Interesantele cercetări efectuate de Florea Mogoșanu, în anii 1959—1960 și 1962—1963, au dus, din punct de vedere stratigrafic, la identificarea mai multor niveluri de locuire, care se înscriu pe o grosime de circa 0,85 m⁷. Astfel, de jos în sus s-au putut distinge următoarele niveluri:

Primul nivel, gros de aproximativ 0,20 m, situat în partea superioară a depunerii roșcate și la baza celei superioare, brune-roșcate, se întinde pe o suprafață foarte restrînsă. El a fost atribuit aurignacianului, cu unele elemente (trei piese) gravetian orientale.

⁷ Florea Mogoșanu, *Materiale*, 8, 1962, p. 145—151; idem, *SCIV*, 11, 1960, 1, p. 125—129; Florea Mogoșanu și Maria Bitiri, *SCIV*, 12, 1961, 2, p. 215—226; Florea Mogoșanu, *SCIV*, 15, 1964, 3, p. 337—350; idem, *SCIVA*, 29, 1978, 3, p. 349; idem, *Paleoliticul din Banat*, București, 1978, p. 118—121.

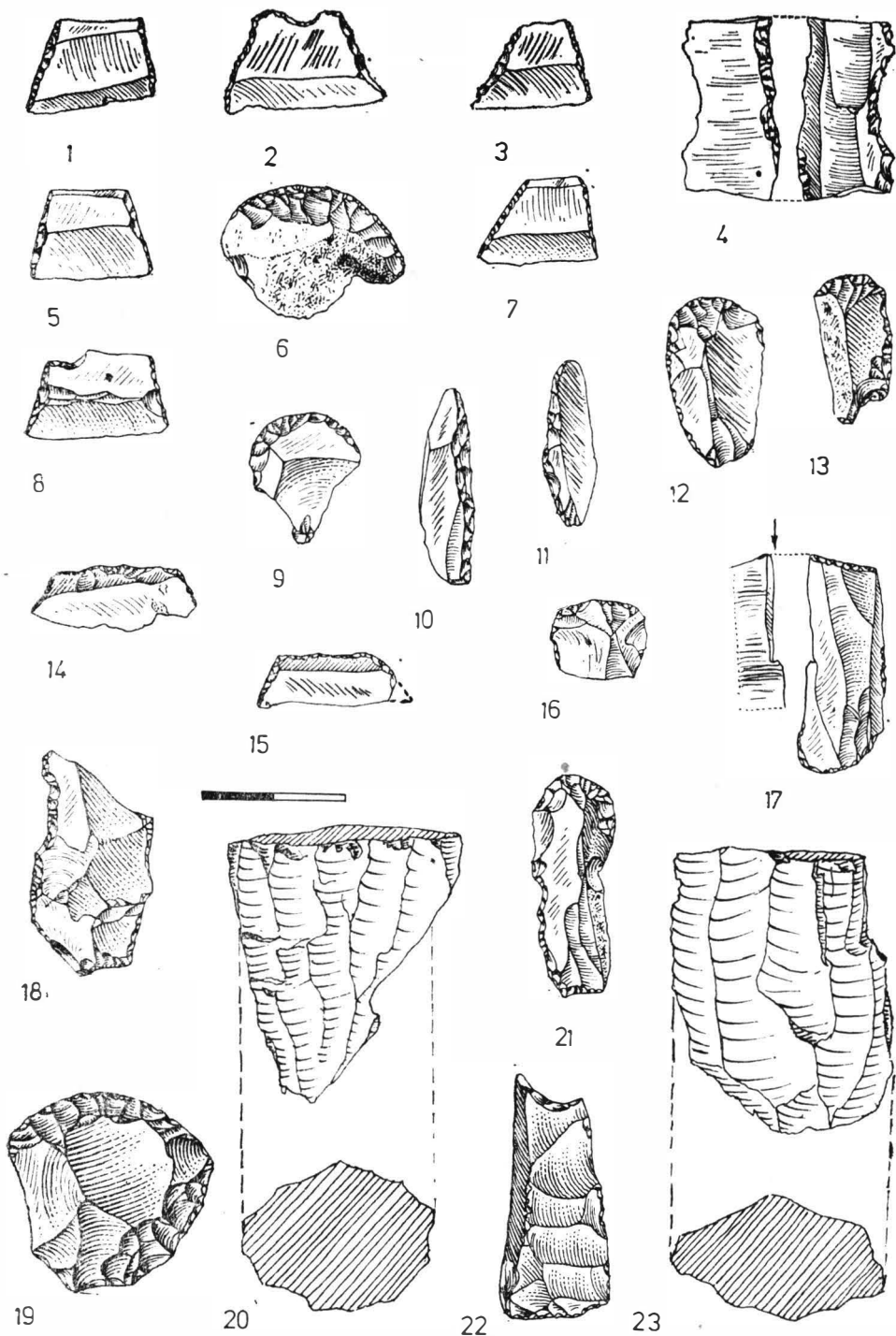

Fig. 2. Piese de silex tardenoaziene : 1—23 Lapoș. 1—3, 5, 7, 8 trapeze; 4 lamă cu scobitură; 6, 9, 12, 13, 16, 19, 21 gratoare; 10 lamelă tip *à bord abattu* tipică (microgravette); 11 lamelă *à bord abattu* arcuită; 14, 15 lamele *à bord abattu* cu dublă trunchiere; 17 burin pe trunchiere; 18 așchie cu scobitură; 20, 23 nuclee; 22 așchie cu trunchiere concavă.

Peste acesta se așterne o depunere sterilă, groasă de 0,15 m. Cel de-al doilea nivel, gros de circa 0,25 m, aflat în depunerea roșcată-gălbuie și la baza celei gălbuie prăfoase, se întinde pe o suprafață foarte mare (de aproximativ câteva hectare). Cuprinzând o abundență de material litic, lucrat în exclusivitate din silex local, acest nivel a fost atribuit aurignacianului târziu (până nu demult impropriu denumit campignian arhaic), cu unelte în marea lor majoritate masive, în care se avea în vedere, așa cum s-a arătat, mai mult valoarea lor funcțională decât forma lor.

Cel de-al treilea nivel, gros de aproximativ 0,25 m, situat în depunerea cenușie-gălbuie și în partea superioară a celei subjacente gălbuie prăfoase, se întinde pe o suprafață destul de limitată și a fost atribuit tardenoazianului.

În sfârșit, ultimul nivel este reprezentat de un număr foarte restrins de fragmente ceramice neolitice și feudale târzii, precum și din alte câteva obiecte. Ceramica neolitică este atipică și puternic corodată, având o pastă neagră impură. Tot neoliticului i-au fost atribuite și cele câteva topoare plate din piatră șlefuită și câteva lame de silex. După arheologul M. Nica, ceramica amintită ar aparține unei faze târzii a culturii Starčevo-Criș.

Revenind la materialul litic atribuit culturii tardenoaziene, vom căuta să prezentăm, ținând seama de numărul mai mare de piese de care dispunem în comparație cu cel provenit din așezările precedente, o listă-tip după metoda tipologică a lui J.-G. Rozoy ⁸ (fig. 2/1—23).

Nr. ord.	Tipul de piesă	Nr. piese	%	cumulate %
1	Gratoar pe vîrf de lamă lungă	1	0,65	21,53
2	Gratoar pe vîrf de lamă scurtă; unul din ele cu o latură denticulată	11	7,18	
3	Gratoare pe lame și așchii sparte prin flexiune (<i>rac-courci</i>)	22	14,35	
4	Gratoare simple pe așchie	33	21,50	
5	Gratoare pe așchie retușată	8	5,23	
6	Gratoare circulare	2	1,30	
7	Gratoare unguiforme (simple, pe așchie plată)	7	4,57	
8	Gratoare diverse pe așchie: dublu (4), din care unul invers; tip <i>évantail</i> (3); à <i>museau</i> (2); <i>épaulement</i> (1); gratoar opus unei trunchierii concave (2); gratoar-străpungător (1)	13	8,47	
9	Gratoare carenate	3	2,00	65,25

⁸ Dr J.-G. Rozoy, *Typologie de l'Épipaléolithique (Mésolithique) franco-belge*, Bulletin de la Société archéologique champenoise (numéro spécial, juillet 1978), Charleville, 1978, p. 1—120.

10	Gratoare denticulate	3	2,00		
11	Așchie groasă cu scobitură (<i>coche</i>) unică	1	0,65		
13	Așchii groase trunghiate (oblic și concav) retușate	2	1,30	1,95	7,90
14	Așchie groasă retușată	1	0,65		
16	Așchii subțiri retușate	3	2,00		
17	Racloare pe așchie (simple convexe)	2	1,30		
19	Străpungător pe lamelă	1	0,65		
21	Burine diedre, din care unul de unghi pe spărtură și cu scobituri pe o latură	2	1,30		3,25
22	Burine pe trunchiere (oblică) retușată	2	1,30		
23	Piesă (lamelă) cu tăișul tocit (tip <i>émoussée</i>)	1	0,65		1,95
24	Piese tip <i>esquillée</i> , una pe așchie rectangulară	2	1,30		
28	Lamă cu trunchiere oblică (retușată)	1	0,65		1,30
31	Cuțit tip <i>à dos</i> pe lamă fragmentară	1	0,65		
32	Lamele tip <i>bord abattu</i> (cu latura țesită abrupt) atipice, una avind la capătul opus o trunchiere transversală	2	1,30		
35	Lamelă <i>à bord abattu arqué</i> (cu latura țesită abrupt arcuită)	1	0,65		4,55
41	Lamele sparte deasupra unei scobituri	2	1,30		
44	Lamelă cu trunchiere transversală	1	0,65		
46	Lamelă cu trunchiere oblică	1	0,65		
48	Vîrf cu trunchiere foarte oblică	1	0,65		0,65
64	Lamelă tip <i>à bord abattu</i> tipică (microgravette) cu retușă plată inversă la bază	1	0,65	1,30	2,60
65	Fragment lamelă tip <i>à bord abattu</i>	1	0,65		
66	Lamele tip <i>à bord abattu</i> cu dublă trunchiere	2	1,30		
94	Trapez (tip <i>rectangle</i>) scurt	1	0,65		5,95
96	Trapeze asimetrice scurte	3	2,00		
98	Trapeze simetrice scurte	2	2,00	3,30	
99	Trapeze simetrice lungi (cu scobituri pe baza mică)	2	1,30		
107	Lame cu una sau mai multe scobituri (<i>coches</i>) unilaterale	3	2,00	3,30	
108	Lamele cu scobituri multiple unilaterale	2	1,30		
109	Lamă cu retușă parțială (scurtă) neregulată unilaterală	1	0,65		6,60
111	Lamă cu scobituri perechi sau simetrice (tip <i>à coches jumelles</i>)	1	0,65		
115	Lame cu scobituri decalate (tip <i>à coches décalées</i>); unele scobituri sînt situate mai sus pe o latură decît pe cealaltă	3	2,00		
Total unelte		153	100 %		100 %

Material brut (neprelucrat)

Nuclee unipolare	11
Nuclee piramidale	4
Nucleu cu desprinderi încrucișate	1
Nuclee globulare	2
Nuclee informe	4
Total nuclee	22
Lame întregi	4
Lame fragmentare: extremități distale (10); extremități proximale (36); corpuri de lame sau lame sparte la ambele capete (28)	74
Total lame (din care 9 utilizate)	78
Lamele întregi	33
Lamele fragmentare: extremități distale (25); extremități proximale (78); corpuri de lamele (74)	177
Total lamele (din care 10 utilizate)	210
Total așchii, cu sau fără cortex (din care 4 utilizate)	13
Microburin pe lamelă opus unei spărturi	1
Total resturi de prelucrare (spărturi microlitice)	82
Total general piese (material brut)	406

Materia primă. Cele mai multe dintre piese sînt lucrate îndeosebi dintr-un silex local, de culoare vineție-albicioasă sau cafenie-albicioasă, cu o structură criptocristalină, urmat de un altul de mai bună calitate de culoare vineție (lucios sau translucid), brună-negricioasă sau negricioasă, gălbuie și albastruie. Cîteva piese sînt lucrate din gresie silicioasă cu glauconit, iar alte cîteva sînt calcinate.

În ceea ce privește dimensiunile, aproape întregul material litic este microlitic (circa 97%), din care un procent de 77% îl constituie piesele lungi pînă la 5 cm, iar 20% cele zise pigmee. Numai un procent de 3% este reprezentat de obiecte care depășesc lungimea de 5 cm.

Studiind lista-tip (vezi și graficul cumulativ, fig. 3), apare destul de clar că grupa de unelte cea mai bine reprezentată este cea a gratoarelor (65,25 % din totalul uneltelor), fiind urmată de cea a așchiilor retușate și racloarelor (7,90 %) și a lamelor și lamelelor cu scobituri și retușe neregulate (6,60%) (zise de tip Montbani). Într-un procent mai redus (5,95%), se întîlnește grupa formelor geometrice, constituită din trapeze simetrice sau asimetrice. Celelalte tipuri, cum ar fi lamelele retușate abrupt sau trunchiate, burinele etc., se găsesc în proporții și mai mici⁹.

⁹ Mulțumim și pe această cale lui Florea Mogoșanu pentru permisiunea de a studia materialul litic tardenoazian de la Lapoș.

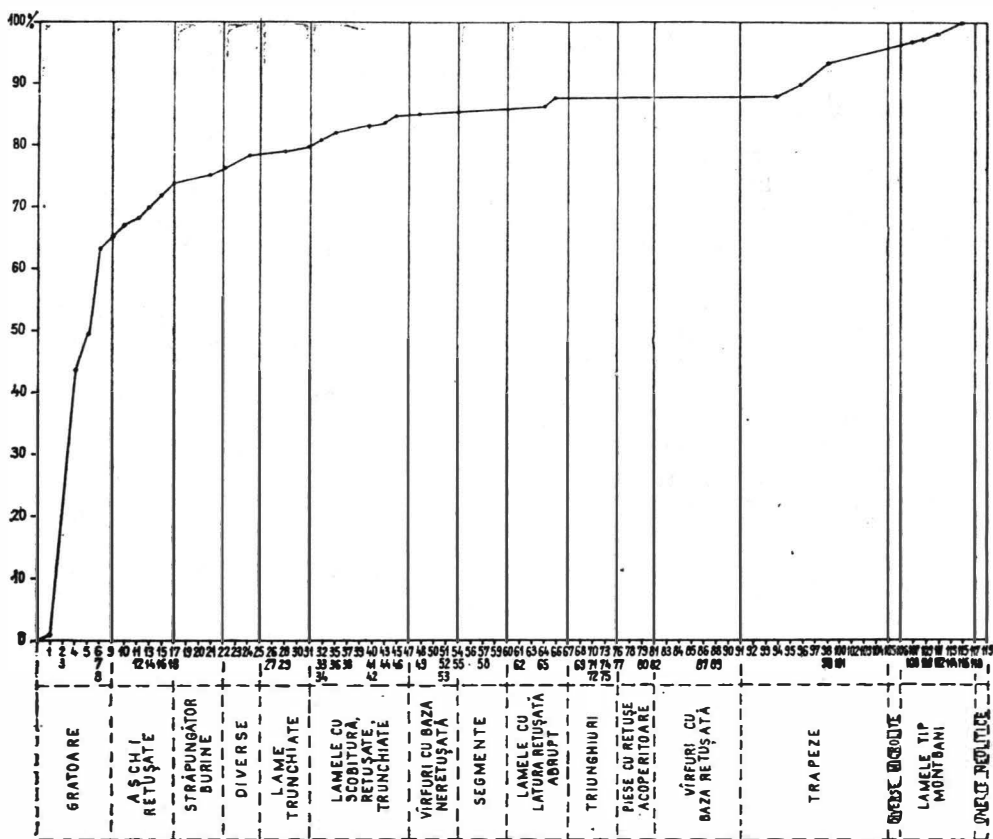

Fig. 3. Grafic cumulativ privind proporția uneltelor tardenoaziene de la Lapoș.

2. *Cornul Malului* (com. Largu, jud. Buzău).

Într-una din dunele de nisip de pe partea dreaptă a Călmățuiului, situată la circa 0,150 km vest de calea ferată Făurei-Urziceni și în apropierea șoselei care leagă satele Largu și Rușetu, mai precis la aproximativ 1,5 km est de satul Largu și 0,6 km vest de satul Scărlătești, arheologul I. T. Dragomir¹⁰ a descoperit încă din 1953 morminte sarmatice (secolele II—III e.n.).

Această dună (numerotată de descoperitor „duna nr. 1”) are dimensiunile de aproximativ 190 m lungime, 62 m lățime și o înălțime de 2,50—3 m. După același arheolog, s-au putut distinge stratigrafic următoarele depuneri pe care le prezentăm de sus în jos :

- 1) depunere de nisip zburător recent, groasă de 0,25—0,80 m ;
- 2) depunere de nisip amestecat cu pământ pulberat și depus, groasă de 0,05—0,15 m ;

¹⁰ I. T. Dragomir, *Materiale*, 5, 1959, p. 475—482; îi mulțumim pentru amabilitatea de a ne fi oferit spre studiu obiectele de silex descoperite de el în duna nr. 1, cit și pentru relațiile referitoare la stratigrafia acestei dune.

- 3) depunere de nisip, groasă de 0,05—0,25 m ;
- 4) depunere neagră-șocolatie nisipoasă, groasă de 0,05—0,15 m ;
- 5) depunere șocolatie nisipoasă, groasă de 0,50—0,55 m ;
- 6) depunere gălbuie nisipoasă, groasă de 0,05—0,50 m.

I. T. Dragomir afirmă că microlitele tardenoaziene au fost descoperite în primele trei depuneri menționate.

Inventarul litic, cules din această dună¹¹, cuprinde un număr de 142 piese de silex (îndeosebi de culoare maronie-vineție translucidă sau maronie-gălbuie, vineție, neagră-cenușie etc.). Un număr de 8 piese sînt calcinate.

Materialul tipic constă din 13 piese : gratoar spart (tip *raccourci*), gratoar simplu pe așchie, gratoar circular fragmentar, așchie groasă denticulată, așchie subțire retușată fragmentară, fragment lamelă cu latură retușată abrupt arcuită, lamelă spartă deasupra unei scobituri (*coche*), 2 vîrfuri cu trunchiere foarte oblică, segment de cerc fragmentar (pe lamelă strîmtă arcuită retușată abrupt), fragment lamelă strîmtă retușată abrupt (*à bord abattu*), fragment lamelă retușată abrupt tipică (micro-gravette), fragment lamelă retușată abrupt atipică, lamelă cu scobituri (*coches*) multiple unilaterale (fig. 4/1—11).

Materialul atipic (brut) cuprinde : un nucleu unipolar, 9 lame, 83 lamele (întregi, extremități sau corpuri, din care patru utilizate), restul pieselor fiind reprezentat de spărturi și așchii (unele cu cortex).

3. „La Calentir” (duna nr. 3) (com. Largu, jud. Brăila)

De pe această dună, situată în marginea satului Largu, la circa 0,80—0,90 km est-sud-est de duna nr. 1 (săpată de I. T. Dragomir) și distrusă în cea mai mare parte de lucrările agricole, s-au cules de la suprafață cîteva piese microlitice de silex identice celor descrise mai sus (o lamelă retușată abrupt tipică, două lamele fragmentare retușate și unele spărturi)¹².

În această a doua parte, vom încerca, pe baza documentării de care dispunem în prezent, să reconstituim trecutul istoric al zonei la care ne-am referit, în răstimpul cuprins între fazele tîrzii ale paleoliticului superior și primele pătrunderi ale populațiilor neolitice. Cercetările de pînă acum, efectuate în peșterile din centrul Dobrogei (peștera „La Adam” de la Tîrgușor¹³ și peștera „Bursucilor” de la Cheia¹⁴), la care se adaugă și alte descoperiri de suprafață, cum ar fi cea de la Straja (versantul sudic al lacului La Stănișor), sau de la Seimeni par a dovedi că în

¹¹ În afara materialului litic descoperit de I. T. Dragomir și aflat la Muzeul de istorie-Galați, un număr mai mic de piese a fost cules de către autor cu ocazia unor cercetări de teren în anii 1963 și 1978. Aceste piese se află în colecția Sectorului paleolitic al Institutului de arheologie din București.

¹² Cercetări de teren efectuate de autor în 1963.

¹³ P. Samson, *op. cit.*, p. 629—636.

¹⁴ Elena Terzea, Travaux de l'Institut de spéologie „Emil Racovitza”, 13, 1974, 105—116.

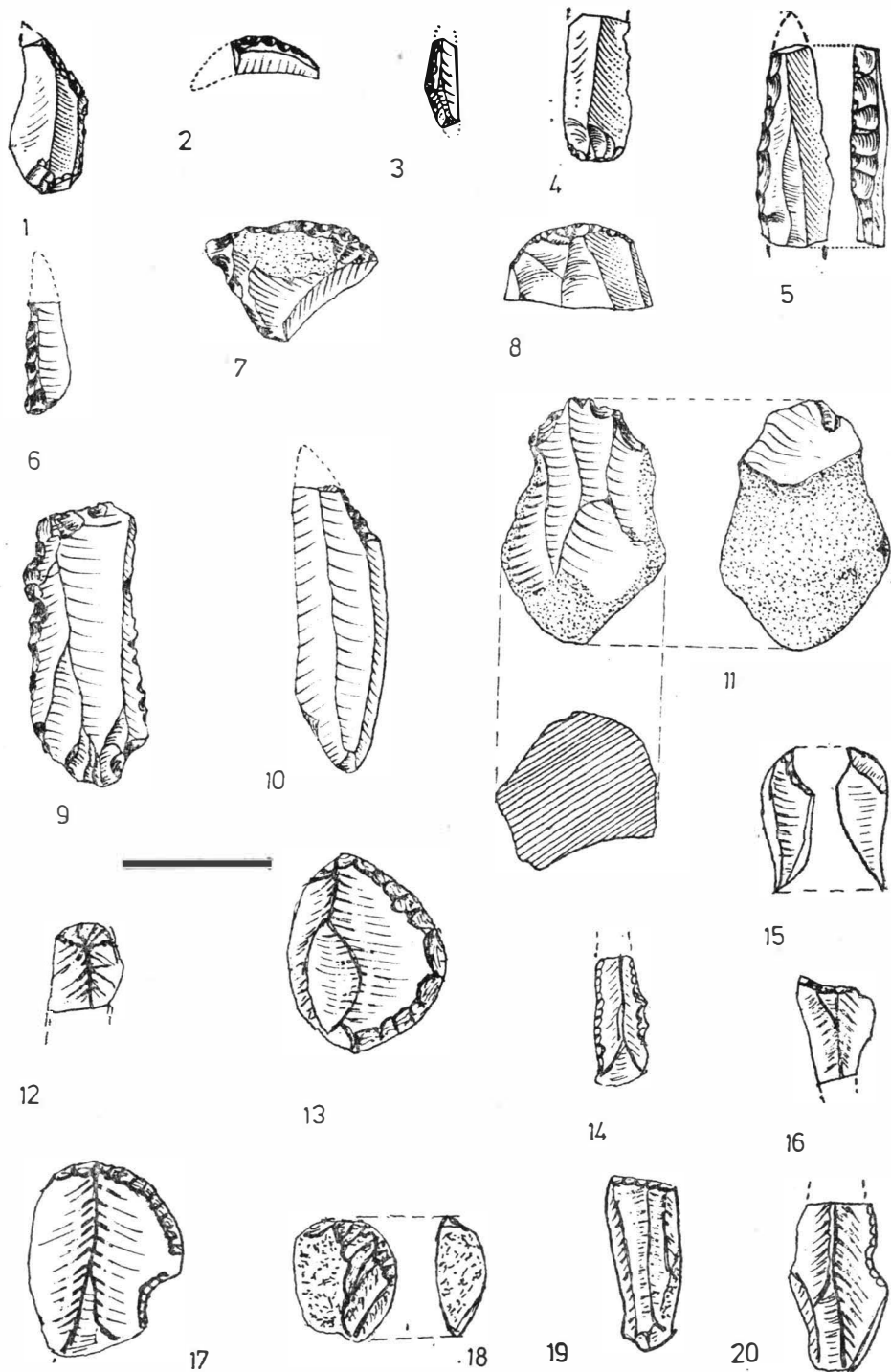

Fig. 4. Piese de silex tardenoaziene : 1—11 Largu (duna nr. 1) ; 12—20 Tirgușor-„La Grădină”.
 1, 10 virfuri cu trunchiere foarte oblică ; 2 segment de cerc fragmentar ; 3 fragment lamelă strimțată retușată abrupt ; 4 lamelă fragmentară neretușată ; 5 fragment lamelă cu latură retușată abrupt arcuită ; 6 fragment lamelă retușată abrupt tipică (microgravette) ; 7, 8, 12, 13, 17, 18 gratoare ; 9 așchie groasă denticulată ; 11 nucleu unipolar ; 14 lamelă cu retușe totale regulate ; 15 microburin ; 16, 19 lamele cu trunchiere (concavă și oblică) ; 20 lamă fragmentară cu scobitură.

Würmul recent trăiau aici vânători și culegători aparținând paleoliticului superior de sfârșit.

Cît privește teritoriul Munteniei, descoperirile cunoscute pînă acum ne permit să afirmăm că numai zona est-nord-estică (ne referim îndeosebi la nivelurile subiacente celui tardenoazian de la Lapoș, precum și la alte cîteva descoperiri izolate de la Tirgșor-Ploiești, Budureasca-„Vadu Săpat”) și cea sud-sud-vestică a acestei regiuni (avem în vedere așezările de la Cernica, Giurgiu-Malu Roșu, Slobozia-Giurgiu, Fundu Drăghiceanului-Gogoșari¹⁵ etc.) au fost locuite spre sfîrșitul ultimei glaciațiuni de populații ale paleoliticului superior. În general avem de-a face cu populații aurignaciene tîrzii care numai în est-nord-estul Munteniei par să fi suferit la un moment dat influența gravetianului oriental. Deși nu este cazul să insistăm asupra inexistenței locuirilor atribuite paleoliticului superior din est-sud-estul Munteniei — absență legată de retragerea treptată de la vest la est a lacului Cîmpiei Române — este totuși necesar să amintim că asemenea locuri ar putea fi identificate și în zona cuprinsă între cursul inferior al Argeșului și Dîmboviței și riul Mostiștea, mai ales că în acest spațiu au fost descoperite resturi faunistice pleistocene de mamut, bour-zimbru sau cervid¹⁶. Mai mult chiar, cîteva asemenea resturi fosile s-au găsit și la est de riul Mostiștea fie în sudul Cîmpiei Române (ca la Vlad Țepeș, Călărași — jud. Ialomița), fie spre nord-estul ei, ca la Chișcani-Brăila¹⁷.

Fără îndoială, în stadiul actual al documentării noastre nu putem preciza cît de mult au putut persista în perioada de trecere de la ultimul glaciuar la holocen purtătorii culturii paleoliticului superior care au locuit în sud-estul României.

Ceea ce putem totuși afirma este că la începutul holocenului, în această parte a țării, au trăit populații epipaleolitice tîrzii sau mezolitice ale căror vestigii numai la Lapoș și în peștera „La Adam” suprapun direct sau indirect pe cele ale paleoliticului superior. De asemenea, nu putem vorbi de o legătură genetică între tardenoazianul de aici și culturile locale atribuite paleoliticului superior, între ele existînd un decalaj cronologic.

Atunci ne punem întrebarea: de unde au venit în Dobrogea și estul Munteniei acești vânători și culegători tardenoazieni, făuritori ai diverselor unelte microlitice?

Pentru a răspunde la aceasta este necesar să luăm în considerație similitudinile tehnico-tipologice dintre inventarele litice descoperite în așezările tardenoaziene prezentate mai sus și cele aflate în stațiunile cercetate de M. Brudiu la Berești-„Drumul Taberei” și Băneasa I—II (jud. Galați)¹⁸ — similitudini ce ne sugerează o pătrundere, în zona la care ne referim, a unor populații venite din sud-estul Moldovei sau din regiunea de stepă vest-nord-vest pontică.

¹⁵ Al. Păunescu, *Evoluția uneltelor și armelor de piatră cioplită descoperite pe teritoriul României*, București, 1970, p. 18—20, 24—26.

¹⁶ Leonid Apostol, *Travaux du Muséum d'histoire naturelle „Grigore Antipa”*, 17, 1976, p. 341—375.

¹⁷ *Ibidem*, p. 358—368.

¹⁸ M. Brudiu, *Paleoliticul superior și epipaleoliticul din Moldova*, București, 1974, p. 68, 132—134; idem, *SCIV*, 22, 1971, 3, p. 361—375.

Totuși, pentru o înțelegere mai cuprinzătoare a perioadei în discuție, precum și a momentului în care s-a petrecut această migrație de la nord-nord-est de Dunăre spre sud-est și vest de fluviu, credem util să insistăm puțin asupra locuirilor epipaleolitice sau mezolitice (mezoliticul fiind considerat de către unii specialiști ca o fază finală a unui epipaleolitic ce se neolitizează) care au evoluat la începutul holocenului în spațiul destul de vast cuprins între Siret, dacă nu chiar între Carpați, și bazinul Niprului¹⁹.

Dealtfel, cercetările de pînă acum au dus la descoperirea în acest teritoriu a aproximativ 200 de așezări.

Cu toate acestea, o periodizare pe baza resturilor de cultură materială (îndeosebi a materialului litic) și a altor observații (stratigrafice etc.) coroborate cu rezultatele unor analize palinologice și de C₁₄, este greu de făcut în momentul de față. Ceea ce se poate spune este că în spațiul amintit au existat mai multe grupe locale care probabil s-au influențat reciproc, parcurgînd în evoluția lor mai multe etape. Se crede că prima dintre aceste etape s-a dezvoltat pe un fond local gravetian oriental final²⁰, la care ulterior s-au adăugat și alte elemente venite din zone culturale învecinate, cum ar fi de pildă cele provenite din Crimeea.

Studiînd una din grupele epipaleolitice sau mezolitice situată în zona Nistrului, A.P. Cerniș a ajuns la concluzia că aceasta a cunoscut patru etape de dezvoltare: Molodova, Oselivka, Ataki și Frumușica²¹. Acestei ultime etape (datată între circa 8000—5500 î.e.n.) îi sînt atribuite cele mai multe din descoperirile mezolitice tîrzii, identificate pînă acum între Siret și bazinul Niprului, cum ar fi: Icușeni — Ripiceni — Erbiceni — Frumușica — Grebeniki — Ghirjevo — Poznanka — Kazanka²² etc.

Revenind asupra locuirilor tardenoaziene din Dobrogea și estul Munteniei care, așa cum aminteam, aparțin foarte probabil grupei stațiunilor din sud-estul Moldovei și în ansamblu al celor din zona de stepă vest-nord-vest pontică, putem afirma că în general cea mai mare parte a materialului litic provenit din aceste așezări prezintă similitudini tehnico-tipologice cu inventarul litic atribuit grupei Ripiceni-Frumușica-Grebeniki.

De asemenea, nu putem preciza dacă așezările tardenoaziene din Dobrogea și estul Munteniei sînt mai mult sau mai puțin contemporane, ori pătrunderea de la nord de Dunăre spre sud s-a făcut în mai multe valuri sau nu, mai ales dacă ținem seama de faptul că aceste stațiuni nu ne-au oferit și alte resturi de cultură materială (vetre, faună etc.) în afara materialului litic descris, la care s-ar mai putea adăuga și lipsa analizelor amintite.

Totodată, nu este exclus ca aceste populații tardenoaziene, care au viețuit un timp pe teritoriul Dobrogei atît în aer liber, cît și în

¹⁹ P. I. Boriskovski, SCIV, 15, 1964, 1, p. 5—17; V. N. Stanko, Mat. Arh. Kiev, 8, 1976, p. 15—21; idem, KSMoscova, 149, 1977, p. 40—53; N. A. Ketaru, *Pamiatniki epoch paleolita i mezolita*, în *Arheologiskaia karta Moldavskoi S.S.R.*, 1, Chișinău, 1973, p. 140—158; L. G. Mațkevoi, *Paleoekologhiia drevnego celoveki*, Moscova, 1977, p. 123—129.

²⁰ Al. Păunescu, SCIVA, 30, 1979, 2, p. 239—251; M. Brudiu, SCIVA, 30, 1979, 2, p. 285—291.

²¹ A. P. Cerniș, *Paleolit i mezolit Pridnestrovia*, Moscova, 1973, p. 6—119.

²² P. I. Boriskovski, *Pamiatniki drevneișci istorii Evrazii*, Moscova, 1975, p. 55—62. Cea mai estică așezare menționată pînă acum este cea de la Kazanka, situată la circa 100 km vest de Nipru.

peșteră, să fi pătruns și mai spre sud dacă luăm în considerație descoperirile din regiunea „Pobiti-Kamăni (Dikilitas)” din apropierea orașului Varna²³, unde s-au găsit diferite tipuri de piese microlitice cum ar fi gratoarele, trapezele etc.

În ceea ce privește teritoriul estic al Munteniei, nu putem exclude descoperirea în viitor și a altor așezări tardenoaziene în afara celor de la Lapoș și Largu — așezări ce vor trebui căutate pe văile mai mici, unele din ele seci astăzi, din Cimpia Bărăganului și Cimpia Brăilei, de pe cursul Dunării și a râurilor afluate acesteia sau Buzăului, ori în zonele de dune din preajma Călmățuiului și Ialomiței.

Așadar, putem crede că teritoriul Dobrogei și îndeosebi estul Munteniei nu a reprezentat în perioada care a premers pătrunderea populațiilor neolitice o *terra deserta*. Este foarte probabil ca vânătorii și culegătorii tardenoazieni să fi cutreierat aceste teritorii instalându-și sălașele lor, îndeosebi sezoniere, în locurile care ofereau condiții prielnice de viață (apă, vînat etc.).

Așa cum am relevat mai sus, nu pare exclus ca unele din aceste populații mezolitice tîrzii de pe întinsul spațiu amintit să fi trăit pînă la sosirea primelor populații neolitice în zonă, dacă nu chiar și după aceea (în zone izolate), în stadiul de vînători-culegători, poate și pescari, iar altele, cum sînt cei din așezările de la Soroca pe Nistru, să fi trecut spre un început de economie productivă, deci spre un stadiu neolitic aceramic²⁴.

Nu vom stărui asupra conținutului cultural al complexelor aceramice de la Soroca, ci ne vom mulțumi să amintim că pe lângă formele microlitice de unelte, de evidentă tehnică tardenoaziană, aceste populații foloseau și diferitele unelte de corn și os (săpăligi, scormonitoare, străpungătoare etc.).

Acești vînători-culegători-pescari, trecînd la un mod de trai mai sedentar, încep să domesticească unele animale (cum ar fi boul, porcul, ciinele) și să desfășoare un început de cultivare primitivă a plantelor. Astfel, descoperirile de la Soroca ne permit să vorbim spre mijlocul mileniului al VI-lea î.e.n., în zona Nistrului mijlociu²⁵, de o primă etapă spre procesul de neolitizare.

Dealtfel, un asemenea salt spre o formă incipientă de economie productivă s-a produs și în alte regiuni ale Europei, cum ar fi Peninsula Balcanică, unde locuirile atribuite neoliticului aceramic apar se pare ceva

²³ N. Djambazov și Arga Margos, *Izvestija Sofia*, 23, 1960, p. 271—283. De remarcă că așezările tardenoaziene din apropierea Varnai se află la circa 85—90 km (în linie dreaptă) sud-sud-vest de stațiunea de la Albești.

²⁴ V. I. Markevic, *Pamiatniki epoh neolita i eneolita, în Archeologiceskaia karta Moldavskoi S.S.R.*, 2, p. 8—26; idem, *Bugo-Dnestrovskaia kultura na territorii Moldavii*, Chișinău, 1974, p. 18—23, 127—132. Autorul emite ipoteza unei legături genetice între complexele aceramice (Soroca I — stratul 2; Soroca II — straturile 2 și 3) ale primei faze a variantei nistriene a culturii Bugo-nistriene și grupa de populații mezolitice locale cu un inventar litic specific de tip Ataki (Ataki VI). După părerea noastră, locuirile neolitice aceramice de la Soroca se leagă mai mult prin inventarul lor microlitic (gratoare, trapeze etc.) de materialul litic din așezările de tip Ripiceni — Frumușica — Grebeniki decît de cel de tip Ataki. S-ar putea ca între etapa Ripiceni — Frumușica — Grebeniki și prima fază neolitică (aceramică) să mai existe o etapă încă neidentificată.

²⁵ Pe bază de C₁₄, stratul 3 de la Soroca II a fost datat la 5565 ± 120 ani î.e.n., iar stratul 2 de la Soroca II la 5470 ± 80 ani î.e.n. (vezi V. I. Markevic, *op. cit.*, p. 128).

mai devreme (probabil spre sfîrşitul mileniului al VII-lea î.e.n.). decît în zona Nistrului mijlociu. Avem în vedere descoperirile din Thessalia de la Magula Argissa, Sesklo şi Sufli Magula, cele din Muntenegru de la Crvena Stijena (stratul IV) şi îndeosebi cele din zona Porţilor de Fier (de pe dreapta şi stînga Dunării) de la Vlasac, Schela Cladovei, Ogradena, Ostrovu Corbului etc. Ceea ce reţine atenţia este faptul că aspectul cultural de tip Schela Cladovei de la Porţile de Fier, în al cărui inventar intră pe lîngă uneltele de corn şi os, asemănătoare celor din complexe aceramice de la Soroca, şi foarte numeroase piese rudimentar lucrate din cuarţ-cuarţit, nu s-a dezvoltat ca cel de pe Nistru pe un fond tardenoazian tardiv ²⁶.

Apariţia unor noi complexe aceramice de tip Soroca în spaţiul dintre Carpaţi şi Nipru sau în alte zone, cum ar fi Dobrogea sau Muntenia, nu trebuie să ne surprindă ²⁷.

Este îndeobşte cunoscut faptul că cele mai vechi populaţii neolitice pătrund pe teritoriul României de la sud de Balcani, probabil pe la jumătatea mileniului al VI-lea î.e.n. fie pe văile Oltului şi Jiului spre Transilvania (purtătorii ceramicii pictate alb pe roşu) ²⁸, fie prin sudul Banatului (cum ar fi zona Porţilor de Fier) unde îşi fac apariţia primii purtători ai culturii Starčevo-Criş ²⁹.

Este de asemenea ştiut că aceste populaţii ajung din Transilvania în Moldova, în fazele evolute, dacă nu chiar tîrzii ale acestei culturi, prin pasurile Carpaţilor Orientali ³⁰.

În ceea ce priveşte teritoriul Munteniei, descoperirile de pînă acum au arătat că cea mai mare parte a acestei provincii nu a fost locuită de purtătorii culturii Starčevo-Criş, excepţie făcînd doar zona colinară şi a cîmpiei înalte unde s-au identificat aşezări din fazele evolute, tîrzii, ale acestei culturi ³¹. Este dificil de precizat deocamdată direcţia de

²⁶ Pînă în prezent dispunem de datările pe bază de C₁₄ a trei vetre dezvelite în nivelurile de locuire atribuite aspectului cultural Schela Cladovei de la Ostrovu Corbului. Ne îngăduim să prezentăm datele fără a le comenta : SMU 587 : 6017 ± 298 ani î.e.n. ; SMU 588 : 5917 ± 754 ani î.e.n. şi Bln 2135 : 5760 ± 80 ani î.e.n. Pentru locuirile aparţinînd aceluiaşi aspect cultural Schela Cladovei din aşezarea de la Ogradena — Icoana se cunosc două datări : 5710 ± 110 î.e.n. şi 6120 ± 130 ani î.e.n. (vezi V. Boroneanţ, Dacia, N.S., 17, 1973, p. 25). Ocupaţiile locuitorilor din aşezările de tip Schela Cladovei erau ca şi ale acelor din complexe aceramice de la Soroca : vînaşoarea, culesul, pescuitul. La Ostrovu Corbului, singurul animal domestic (determinat de S. Haimovici) este cîinele. În general, pentru aspectul cultural de tip Schela Cladovei, vezi şi V. Boroneanţ, *op. cit.*, p. 5—39, şi Florea Mogoşanu, SCIVA, 29, 1978, 3, p. 335—351.

²⁷ Pentru teritoriul Dobrogei, vezi şi C. Rădulescu şi P. Samson, *op. cit.*, p. 282—320.

²⁸ M. Nica, Dacia, N.S., 21, 1977, p. 13—53 ; N. Vlăsa, ActaMN, 9, 1972, p. 7—28. Recent, ceramică de acest tip a mai fost descoperită, după informaţiile lui M. Nica, la Grădînile (com. Studina, jud. Olt) şi la Ocna Sibiului de către Iuliu Paul.

²⁹ Gh. Lazarovici, Banatica, 3, 1975, p. 7—23 ; idem, Tibiscus, 3, 1974, p. 45—63 ; V. Boroneanţ, *Comunicări*, seria arheologică, VIII, Craiova, 1968, p. 3—16 ; Petre Roman şi V. Boroneanţ, Drobeta, 1, 1974, p. 117—128 ; A. Păunescu, Tibiscus, 5, 1978 (1979), p. 11—56.

³⁰ Eugen Comşa, ActaArchCarp, 18, 1978, p. 69—74.

³¹ V. Teodorescu, SCIV, 14, 1963, 2, p. 251—268. În est-nord-estul Munteniei sînt citate următoarele aşezări : Brăteşti-Văcăreşti-jud. Dîmboviţa (cercetări Ersilla Tudor) ; Tîrgsor-Ploieşti, Budureasca—Vadu Săpat, Fintinele, Lapoş (?) — jud. Prahova ; Gherăseni, Băleştii—Cernăteşti — jud. Buzău. În jud. Vrancea sînt cunoscute aşezările de la Cîndeşti-Dumbrăveni şi Bonţeşti-Cîrligele. În Muntenia, cea mai sudică aşezare aflată în plină cîmpie este cea semnalată de Gh. Bichir la Băneşti-Iepureşti (jud. Ilfov).

pătrundere a populațiilor Starčevo-Criș în Muntenia. S-ar părea că această difuziune să se fi produs dinspre vest (deci din Oltenia).

În privința teritoriului dintre Dunăre și mare, este, de asemenea, știut că cele mai vechi populații neolitice de aici, descoperite până acum în zonele centrală și de sud, sînt cele de tip Hamangia ³².

Nu ar fi totuși exclus ca pînă la venirea primelor curențe mediteraneene „de litoral”, cunoscute la noi sub denumirea de cultura Hamangia, părțile sudice ale Dobrogei să fi fost locuite de unele populații neolitice mai vechi pătrunse probabil dinspre nord-estul Bulgariei, mai ales dacă ținem seama că aici s-a descoperit în ultima vreme un nou aspect cultural (aspectul Țonevo), pentru care H. Todorova găsește analogiile cele mai apropiate în ceramica Starčevo-Criș evoluată și în cea de tip Karanovo II ³³.

Referindu-se la teritoriul de la est de Prut, V. I. Markevici ajunge la concluzia că această zonă a fost locuită începînd din mileniul al V-lea î.e.n. de populații neolitice aparținînd variantei nistriene a culturii Bugo-nistriene. În evoluția celor patru faze (cu ceramică) ale acestei culturi s-au observat o serie de influențe mai mult sau mai puțin pronunțate ale culturii Starčevo-Criș, iar în ultimele două faze ale celei aparținînd ceramicii liniare cu capete de note muzicale ³⁴. De asemenea, este de relevat că materialul litic descoperit în complexele de locuire (cu ceramică) atribuite variantei nistriene prezintă destul de multe similitudini tehnico-tipologice (cum ar fi gratoarele pe așchie, cele circulare, trapezele etc.) cu formele de unelte microlitice cunoscute în complexele aceramice de tip Soroca, precum și cu piesele din locuirile tardenoaziene tîrzii de tip Ripiceni-Frumușica-Grebeniki. Astfel stînd lucrurile, am putea afirma că în prima jumătate a mileniului al V-lea î.e.n. atît teritoriul Moldovei, cît și cel sud-estic al României, încep să fie locuite treptat de diferite populații neolitice cum ar fi cele de tip Starčevo-Criș (a căror răspîndire am relevat-o), cele de tip liniar ceramic cu capete de note muzicale în Moldova și est-nord-estul Munteniei ³⁵, precum și cele de tip Hamangia — fazele I-Coslogeni și II-Golovița (paralelizate cu primele două faze ale culturii Boian) în Dobrogea ³⁶.

³² D. Berclu, *Cultura Hamangia*, București, 1966, p. 7—61. Cea mai vestică așezare este cea descoperită de Sebastian Morintz în Balta Borcel la Grădiștea-Coslogeni, com. Dichiseni, jud. Ialomița.

³³ H. Todorova, în *Actes du VIIIe Congrès international des sciences préhistoriques et protohistoriques*, II, Belgrad, 1973, p. 226—235; idem, *Razkopki i Proučevanija*, V, Sofia, 1975, p. 5—20. Este vorba de ceramica din nivelul 1 din telul de la Goliamo Delcevo, satul Țonevo, jud. Varna.

³⁴ V. I. Markevici, *op. cit.*, p. 32—59, 83—126. În ceea ce privește datarea pe bază de C₁₄, amintim că stratul 1 de la Soroca II, reprezentînd faza timpurie a variantei nistriene (cu ceramică), a fost datat la 4880 ± 150 ani î.e.n., iar ultima fază (Soroca V) la 4545 ± 100 ani î.e.n.; vezi și P. M. Dolukhanov, în *Actes du VIIIe Congrès international des sciences préhistoriques et protohistoriques*, II, Belgrad, 1973, p. 29—33; Eugen Comșa, *Dacia*, N.S., 22, 1978, p. 33—36.

³⁵ V. Teodorescu, SCIV, 17, 1966, 2, p. 223—233. Cel mai sudic punct cu ceramică liniară, în afară de celelalte indicate pînă acum în estul Munteniei (Ghinoaică-Fintinele, Lacul Turcului-Balta Doamei, jud. Prahova, Sudîți-Gherăseni, jud. Buzău) este cel semnalat de Eugenia Zaharia la Coșereni, jud. Ilfov.

³⁶ Al. Păunescu, SCIVA, 29, 1978, 2, p. 277—283. Despre discuția referitoare la inexistența unui neolitic timpuriu în Dobrogea, vezi Alexandra Bolomei, *Dacia*, N.S., 22, 1978, p. 5—8.

Se poate spune deci că toate culturile neolitice amintite, ca și cele ce s-au succedat într-o fază imediat următoare pe teritoriul Munteniei — ne referim la cele de tip Dudești și Boian (la care avem în vedere numai primele două faze, Bolintineanu și Giulești) — dispun de un inventar litic destul de bogat în piese microlitice de puternică tradiție tardenoaziană. Toate acestea ne îngăduie să considerăm că teritoriile în discuție — estul Munteniei, Dobrogea, Moldova, regiunea de la est de Prut pînă spre Nipru — au fost locuite timp îndelungat de unele grupuri epipaleolitice tîrzii sau mezolitice de tip tardenoazian vest-nord pontic, grupuri ce au supraviețuit fie într-o formă „pură” (de vînători-culegători-pescari), fie „aceramică” (cu început de domesticire a animalelor și de cultivare primitivă a plantelor) pînă la sosirea din diferite direcții a purtătorilor culturilor neolitice timpurii.

Aceste populații neolitice au asimilat, credem, într-o măsură mai mare sau mai mică, substratul mezolitic existent, documentat prin prezența diverselor tipuri de unelte microlitice, în complexele de locuire neolitice amintite.

De asemenea, nu putem exclude nici posibilitatea unei coexistențe, în anumite zone, a populațiilor de vînători-culegători-pescari tardenoazieni tardivi și a celor neolitice. Dealtfel, cu cît ne îndreptăm spre zonele estice ale Europei (cum ar fi cea nord-pontică), cu atît mai mult putem vorbi de o întirziere a formelor uneltelor și tehnicii tardenoaziene, de o persistență a acestei tradiții, ce s-a făcut simțită pînă către începutul epocii bronzului ³⁷.

LE TARDENOISIEN DU SUD-EST DE LA ROUMANIE ET QUELQUES CONSIDÉRATIONS SUR LA PÉRIODE COMPRISE ENTRE LA FIN DU PALÉOLITHIQUE ET LES DÉBUTS DU NÉOLITHIQUE DANS CETTE RÉGION

RÉSUMÉ

Dans la première partie de cet article, l'auteur fait une description détaillée de l'inventaire lithique découvert dans les huit établissements attribués à l'Epipaléolithique tardif ou au Mésolithique tardif (culture tardenoisienne), dont cinq se trouvent sur le territoire de Dobrogea et trois dans la zone est-nord-est de la Munténie.

Dans la seconde partie de l'article, l'auteur essaie, sur la base de la documentation actuelle, de reconstituer le passé historique de cette zone dans l'intervalle de temps compris entre les phases tardives du Paléolithique supérieur et les premières pénétrations des populations néolithiques Starčevo-Criș (céramique linéaire à têtes de notes musicales, Hamangia) qui commencent à faire leur apparition ici dans la première moitié du Ve millénaire av.n.è.

Sur la base des analogies technico-typologiques existant entre les inventaires lithiques découverts dans les établissements tardenoisien

³⁷ Al. Păunescu, *Evoluția uneltelor și armelor de piatră...*, p. 103.

présentés et ceux trouvés dans d'autres stations situées au nord du Danube, comme Berești, Băneasa, etc., l'auteur croit que dans la zone à laquelle nous nous référons, on a affaire à une pénétration de populations venues du sud-est de la Moldavie ou de la région de steppe ouest-nord-ouest pontique.

L'auteur arrive à la conclusion que les territoires en discussion — l'est de la Munténie, la Dobrogea, la Moldavie, la région à l'est du Prut jusque vers le Dniepr — ont été occupés pendant longtemps par des groupes tardenoisien de type ouest-nord-ouest pontique, groupes qui ont survécu soit dans une forme « pure » (de chasseurs-récolteurs (la cueillette) pêcheurs), soit dans une forme « acéramique » jusqu'à l'arrivée, de directions diverses, des porteurs des cultures néolithiques anciennes. Ces populations néolithiques ont assimilé dans une mesure plus ou moins grande le substratum mésolithique existant.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. Pièces de silex microlithiques tardenoisien : 1—5 Garvăn-Jijila ; 6—11 Straja-Cumpăna ; 12—23 Albești. 1 trapèze ; 2,6 lamelles à troncature ; 3, 7, 8, 12—17, 20 grattoirs ; 4,5 fragment de pointe à retouches ; 9 racloir ; 10 éclat retouché ; 11, 23 nuclei ; 18 éclat mince denticulé ; 19 lamelle à retouches continues ; 21 lame à coches ; 22 éclat épais denticulé.

Fig. 2. Pièces de silex microlithiques tardenoisien : 1—23 Lapoș. 1—3, 5, 7, 8, trapèzes ; 4 lame à coche ; 6, 9, 12, 13, 16, 19, 21 grattoirs ; 10 lamelles à bord abattu typique (microgravette) ; 11 lamelle à bord abattu arqué ; 14, 15 lamelles à bord abattu bitronquées ; 17 burin sur troncature ; 18 éclat à coche ; 20, 23 nuclei ; 22 éclat tronqué concave.

Fig. 3. Graphique cumulatif représentant la proportion des instruments tardenoisien de Lapoș.

Fig. 4. Pièces de silex microlithiques tardenoisien, 1—11 Largu (dune n° 1) ; 12—20 Tîrgușor-La Grădină. 1,10 pointes à troncature très oblique ; 2 segment de cercle fragmenté ; 3 fragment de lamelle étroite à bord abattu ; 4 lamelle fragmentée non retouchée ; 5 fragment de lamelle à bord abattu arqué ; 6 fragment de lamelle à bord abattu typique (microgravette) ; 7, 8, 12, 13, 17 grattoirs ; 9 éclat épais denticulé ; 11 nucléus unipolaire ; 14 lamelle à retouches totales régulières ; 15 microburin ; 16, 19 lamelle à troncature (concave et oblique) ; 20 fragment de lame à coche.